

Renata Vytejšková: Vývoj ošetrovatelství a ošetrovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích

Posudek školitele

Disertační práce R. Vytejškové je pokusem o nové zpracování dějin diplomovaných sester, které bylo zadáno původně jako část tématického tandemu, v jehož rámci se výklad rozdělil na zdravotní sestry sekulární (zpracované zde) a sestry vykonávající zdravotní péči v rámci rozličných řeholních institucí, což je práce, která snad bude obhájena v dohledné době. Výchozí rozdělení vysvětluje, proč se výzkum R. Vytejškové omezil téměř výhradně na nově vznikající profesi univerzitně vzdělaných diplomovaných sester a vyhnul se nejen jejich řádovým kolegyním, ale též neméně zajímavému tématu světského neškoleného zdravotního personálu v 19. století (tzv. hlídači/hlídačky).

Práce je vymezena chronologicky na počátku legislativním ukotvením systematického vzdělávání sekulárního středního zdravotnického personálu (1914) a na konci období 2. světové války. Věcně je rozdělena na deset částí z nichž č. 2-4 (po úvodu) jsou metodologické a pramenné. Na okraj poznamenávám, že číslování kapitol není zcela vhodně koncipované, protože do něj autorka zahrнула také úvod a na konci závěr a seznam literatury. Pro přehlednost se ale budu držet systému použitého v práci.

Pátá část již patří k těžišti výzkumu a má název „Vzdělávání a výchova ošetrovatelského personálu“. Začíná popisem pokusů o ustavení vzdělávání sekulárního zdravotnického personálu v 19. století včetně zběžného výkladu o kontextu naznačeném v úvodním odstavci tohoto posudku. Počáteční záměry se však nepodařilo přeměnit v systematickou organizovanou činnost, jež byla tedy zahájena teprve na počátku 1. světové války a byla, jak to bylo v případě dobových zdravotnických vzdělávacích institucí (lékařská fakulta) obvyklé, rozdělena na jazykovém principu. Nová kategorie diplomovaných sester tedy vznikla v době soumraku mocnářství, avšak těžiště práce a hlavní etapa formování této profese spočívá až v meziválečné periodě. Zde se zajímavě prolínaly vlivy vídeňské ošetrovatelské školy, kterou prošly některé členky nejstarší generace, s novými impulzy zprostředkovanými americkými zdravotnicemi, jež zde působily díky kontaktům Alice Garrigue Masarykové. Struktura ošetrovatelských škol se v této době rozrůstala, jak bylo potřeba akomodovat různorodé požadavky zdravotnického systému meziválečného Československa.

Již před lety poznamenala Hana Mášová ve své monografii *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*, že zdravotní péče se v této době začala transformovat z rakousko-uherského systému „policejně zdravotního“ do nového podoby „sociálně zdravotní“. Vzdělaný sekulární ošetrovatelský personál byl pro tento proces zajisté klíčový, i když jej byl po celé sledované období chronický nedostatek. S tím souvisí dvě další otázky, které autorka v této části rozebrala, a to předně změna postoje některých významných představitelů české medicíny k zažitým pořádkům, čímž mám na mysli jednak náhradu nevzdělaného pomocného personálu vzdělanými osobami s vyšším společenským statusem a jednak téma preference řeholních ošetrovatelek před sekulárními. Druhá otázka se týká postupného budování nové identity skupiny diplomovaných ošetrovatelek coby vzdělaných a sebevědomých odbornic s širokým rozhledem i mezinárodními kontakty.

Tím již se dostáváme ke kapitole č. 6 o sociálním postavení ošetrovatelek. Autorka v této části při výkladu o rodící se identitě ošetrovatelského personálu v Evropě odkazuje jednak na křesťanské základy této profese a jednak na osobnost a tradici britské zdravotnice Florence Nightingalové. V této souvislosti představuje výklad poměrně konvenční příběh a je to jedno z míst, kde bude podle mého názoru tato disertační práce brzy překonána dalším výzkumem. Dominantní role britského ošetrovatelství v polovině 19. století a formující příklad F. Nightingalové je totiž zřejmě spíše stereotypem, který bude potřeba v budoucnosti přehodnotit. Pro práci R. Vytejškové se však jednalo o oblast spíše okrajovou a naznačené změny vycházejí z probíhajícího výzkumu, který teprve čeká na publikaci, takže jí to nelze vyčítat. Zatímco předchozí část institucionálně rámovala především

vzdělávání, zde se setkáváme s řadou informací o oborové organizaci, Spolku diplomovaných sester.

Následující – sedmá – kapitola se zabývá činností diplomovaných sester. Jestliže výklad o vzdělávání přirozeně tíhl k intelektuálním centrům, kde se školy připravující sestry zakládaly, v této části se dostáváme i k tématu venkovských nemocnic a často tristní situaci v oblasti ošetrovatelské praxe zde panující. Autorka zde mimo jiné velmi záslužně zveřejnila některá čísla o počtu ošetrovatelského personálu v ČSR v době meziválečné. Tato část někdy obsahuje velmi dlouhé citace z pramenů, jejich užití je diskutabilní, ale při přípravě textu jsem s jejich zařazením nakonec souhlasil, protože poskytují řadu barvitých detailů, a dobře ilustrují proces budování skupinové identity sekulárního zdravotnického personálu. V obecném slova smyslu byly oblasti působení sester dvě: veřejné a soukromé nemocnice a nově se rozvíjející sociální péče (jako např. služba v rodinách, poradny Našim dětem atp.). Zejména zpracování druhé oblasti považuji za velmi přínosné.

Osmá kapitola se věnuje působení sester v souvislosti s událostmi obou světových válek. Je to důležité téma, protože je zjevné, že původní iniciativa k založení škol diplomovaných sester v Praze vznikla v souvislosti s eskalující válečnou situací. Válka tedy stála na počátku nově vznikající kategorie zdravotnických pracovníků (a pracovníků) v Čechách a také významně ovlivnila osudy jejich stavu o dvě desetiletí později.

Devátá část se přesouvá k dějinám hmotné kultury, autorka v ní nejprve popisuje vývoj pracovního stejnokroje ošetrovatelek, který se vyvinul z oděvu řádových sester, a pak komentuje odznak udělovaný nově diplomovaným sestřím.

Desátá kapitola se znovu vrací k organizacím provázejícím působení nového typu ošetrovatelek a popisuje jejich spolkovou činnost. Je to jedna z pasáží, kde se autorčin výklad dostává dále do minulosti, neboť začíná již u Spolku pro povznesení stavu ošetrovatelek nemocných na počátku 20. století, což byla organizace odrážející povědomí o tristním stavu neškoleného personálu v pražských nemocnicích. Hlavní část se týká Spolku diplomovaných sester a pokrývá jak jeho institucionální vývoj, mezinárodní spolupráci, tak i podíl na organizaci zdravotnictví v ČSR formou umístovací kanceláře či provozování oborového periodika.

Po této poměrně obsáhlé části následuje kapitola shrnující zkušenosti některých sester s prací v zahraničí. Dále závěr, který je systematicky a výstižně napsán. Autorka místo obvyklého stylistického cvičení zopakovala hlavní otázky svého výzkumu a své vlastní nově zjištěné odpovědi. Na konci práce najdeme obvyklý aparát, obrazové přílohy jsou zařazeny přímo do textu. Příloh není mnoho, ale jsou vhodně zvolené a dosti cenné.

Na závěr tohoto posudku musím zmínit, že doktorské studium R. Vytečkové začalo v roce 2012 a bylo na řadu let přerušeno z osobních důvodů. Autorka s dokončením práce bojovala a naše spolupráce nad její finální podobou probíhala doslova „za pět minut dvanáct“. Kdybychom mohli diskuzi nad jednotlivými kapitolami i finální verzi věnovat více času, výsledek by bylo určitě možné ještě podstatně zlepšit jak po stránce obsahové, tak i formální.

Mezi nedostatky lze například zmínit nevhodné zařazení některých kapitol – devátou část o stejnokroji a odznaku bych zařadil až před závěr, protože odráží jinou oblast historického bádání – hmotnou kulturu. Desátá kapitola mi připadá nepromyšleně uspořádaná, protože se zde nejprve hovoří o spolcích, pak o časopisu a pak se autorka vrací k detailům ze života spolku. Časopis, byť byl se životem Spolku diplomovaných sester těsně spjat, měl být popsán na konci kapitoly, za poznámkami o rekreaci (tj. každodennosti) a spolkových sjezdech. Pasáže o memorandu a umístovací kanceláři měly předcházet text o rekreaci, tedy autorka měla postupovat od historie založené na normativních a institucionálních pramenech k tématu volného času.

Předmětem diskuzí určitě mohlo být lepší zpracování obsáhlých citací z dobových zdrojů, které jsem již zmínil výše. Jsou sice přitažlivé a mají svoji hodnotu, ale významně v některých místech zasahují do výkladu. Možná že by se taková věc dala řešit přesunutím těchto textů do příloh.

Práce obsahuje řadu drobných nepřesností a překlepů, které zde nebudu vyjmenovávat, ale jako příklad uvedu s. 104, kde jsem v posledním odstavci (Služební plat ...) napočítal čtyři překlepy a v poznámkách na konci této stránky tři další. Řada poznámek pod čarou nemá na konci tečku nebo v nich jsou zbytečně odstavce mezi jednotlivými citacemi. Nejednotná je struktura a úprava nadpisů nižšího řádu. Toto vše se v pečlivě zpracované kvalifikační práci objevit nemá.

Na druhou stranu ale bych chtěl poznamenat, že práce má také svá jednoznačná pozitiva, mezi nimiž bych vyzvedl především zpracování dosud nedotčeného archivního fondu Česká státní škola ošetrovatelská a dalších zdrojů jako např. vzpomínek Anny Rypáčkové z Archivu Národního muzea. Oceňuji, že autorka též využila Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Dále bych zdůraznil skutečnost, že si téma práce autorka vybrala na základě svého dlouholetého zájmu o historii vlastní profese, což jí umožnilo pochopit a vyložit některé souvislosti lépe než historikovi. Touto perspektivou je též potřeba vnímat například metodologickou část práce, která je přirozeně méně sofistikovaná, než jak by ji napsal kandidát s formálním historickým vzděláním.

Přes výše uvedené výhrady se domnívám, že předložená práce představuje významný příspěvek k dějinám medicíny první poloviny 20. století a komisi jej doporučuji k úspěšnému obhájení.

Doc. Mgr. Karel Černý, Ph.D.